

Η διάχυση διακαλλιτεχνικής γνώσης μέσω ιστοσελίδας: Γενικές αρχές

1. Υπάρχει μια γενικά εγκαθιδρυμένη παραδοχή ότι τα τεχνικά μέσα στην εποχή μας προσφέρουν εκπληκτικές δυνατότητες, οι οποίες κατά το πλείστο παραμένουν απραγματοποίητες. Αντί να σκεπτόμαστε, ποια τεχνικά μέσα θα επινοήσουμε για να καλύψουμε τις ανάγκες μας, τα τεχνικά μέσα προσφέρονται τόσο απανωτά, ώστε δεν προλαβαίνουμε να τα συνδέσουμε με τους κατάλληλους στόχους ή να τα αναγάγουμε σε αποτελεσματικά βοηθήματα. Με άλλη έκφραση: τα μέσα προηγούνται των σκοπών και δεν καλύπτουν υπαρκτές ανάγκες, γιατί μέσα στον ξέφρενο ρυθμό τους δημιουργούν ολοένα καινούριες ανάγκες.

Το διαδίκτυο είναι ένα εργαλείο από τα πιο πρόσφατα. Οι δυνατότητές του για επικοινωνία και μετάδοση πληροφοριών είναι τόσο δυσσύληπτες, ώστε είναι αμφίβολο αν θα μπορέσουμε να τις εξαντλήσουμε ή έστω να τις πραγματοποιήσουμε ικανοποιητικά. Σκεφτείτε μόνο ότι μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω μιας ιστοσελίδας μπορεί με ταχύτητα δευτερολέπτων να σταλεί ένα μήνυμα σε αναρίθμητους παραλήπτες, παρέχοντάς τους την ίδια στιγμή τη δυνατότητα επεξεργασίας και άμεσης ανταπόκρισης (feedback) ως επικοινωνίας και διαντίδρασης (interaction) με όλους όσους έλαβαν το μήνυμα. Ασφαλώς κάτι παρόμοιο συνέβαινε και πριν από μερικές δεκαετίες, όταν το ραδιόφωνο και η τηλεόραση έμπαιναν σε κάθε σπίτι του πολιτισμένου κόσμου, και μάλιστα συμπληρώνονταν με τις δυνατότητες ανταπόκρισης που προσέφερε το τηλέφωνο: μια οποιαδήποτε πληροφορία μεταδιδόμενη μέσω ραδιοφώνου ή τηλεόρασης μπορούσε να ανατροφοδοτηθεί μέσω τηλεφώνου. Αλλά το διαδίκτυο κατορθώνει σήμερα να ενσωματώνει μέσα του και το ραδιόφωνο και την τηλεόραση και το τηλέφωνο, έτσι ώστε δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς ένα ταχύτερο και πιο πολύπλευρο επικοινωνιακό εργαλείο.

Αλλά οι δυνατότητες δεν μπορούν να συλληφθούν και να πραγματοποιηθούν ικανοποιητικά, αν δεν συνειδητοποιηθούν οι *αρχές*, με το νόημα κάποιων αξιωμάτων και εννοιολογικών θεμελίων, πάνω στα οποία βασίζεται η εμπειρική αξιοποίηση του διαδικτύου. Θα έλεγα, μάλιστα, ότι τα μαζικά μέσα επικοινωνίας είναι όχι μόνο αναποτελεσματικά αλλά κι επικίνδυνα, εάν δεν στηρίζονται σε κάποιες αρχές – που δεν αφορούν μόνο τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις, αλλ’ αφορούν τα ανέκαθεν βασικά ερωτήματα που είναι το πώς, το τι και το γιατί. Κάποια τέτοια γενικά ερωτήματα εξειδικευμένα στη διάχυση διακαλλιτεχνικής γνώσης μέσω ιστοσελίδας θα με απασχολήσουν σ’ αυτή την εισήγηση.

2. Μια βασική έννοια που χρειάζεται να διευκρινιστεί είναι αυτό που ονομάζω «διακαλλιτεχνική γνώση». Πρόκειται άραγε για κάτι εντελώς καινούριο, ή μήπως προσδιορίζει με καινοφανή τρόπο κάτι που είναι γνωστό και καθιερωμένο εδώ και αιώνες;

Στη ρίζα του επίθετου «διακαλλιτεχνικός» βρίσκεται η λέξη «τέχνη». Αυτή η λέξη χρησιμοποιείται καθημερινά εδώ και πολλούς αιώνες, γιατί ήταν ήδη καθιερωμένη στην αρχαία Ελλάδα. Αλλά η τέχνη έχει για τους αρχαίους Έλληνες μια πολύ κοντινή σχέση με τη γνώση και πολλές φορές αυτές οι δύο έννοιες ταυτίζονταν. *Η τέχνη*, και μάλιστα με ένα ευρύ νόημα, *είναι γνώση* και δεν μπορεί να της αφαιρεθεί αυτό το ουσιώδες στοιχείο. Ακόμα και αυτές που χαρακτηρίζονται «βάναντες» και

όχι «καλές» τέχνες είχαν το νόημα της γνώσης: η ξυλουργική τέχνη ήταν η γνώση του ξυλουργού να κόβει το ξύλο και να φτιάχνει ξύλινα έπιπλα, η υφαντική τέχνη ήταν η γνώση του υφαντή να υφαίνει και να φτιάχνει υφάσματα κ.ο.κ. Αυτή η γνώση τις περισσότερες φορές αφορούσε κάτι πρακτικό και χειρωνακτικό, κάτι που σήμερα εντάσσεται στον όρο «δεξιοτεχνία» ή «επιδεξιότητα». Εντούτοις ανάμεσα στις αρχαίες τέχνες συμπεριλαμβάνονταν και κάποιες μη-χειρωνακτικές, όπως η ποιητική τέχνη, μάλιστα και κάποιες επιστήμες όπως η αριθμητική, η γεωμετρία και η λογική¹.

Όταν λοιπόν χρησιμοποιώ τον όρο «καλλιτεχνική γνώση» οφείλω να εξηγήσω ότι πρόκειται για ένα πλεονασμό: κάθε καλλιτέχνης είναι γνώστης, και κάθε τι που σχετίζεται με την τέχνη περιέχει κατ' ουσία το νόημα της γνώσης. Ο ακροατής ενός μουσικού έργου είναι γνώστης, επειδή ξέρει να ακούει μουσική. Ο αναγνώστης ενός ποιητικού έργου είναι γνώστης, επειδή ξέρει να διαβάσει ποίηση. Ο θεατής ενός ζωγραφικού πίνακα είναι γνώστης, επειδή ξέρει να αποκρυπτογραφεί τα ζωγραφικά μηνύματα κ.ο.κ. Δεν χρειάζεται λοιπόν να φτιάχνω καλλιτεχνήματα για να είμαι τέτοιος γνώστης: η καλλιτεχνική γνώση προηγείται της δημιουργίας και υφίσταται ακόμα και ανεξάρτητα από αυτήν στον καλλιτεχνικό δέκτη.

Ας δούμε τώρα τον όρο «διακαλλιτεχνική γνώση» στο σύνολό του. Αυτός ο όρος αφενός υπενθυμίζει μέσω επανάληψης ότι κάθε τέχνη είναι γνώση, αφετέρου επισημαίνει ότι η γνώση είναι εκείνο το θεμελιώδες χαρακτηριστικό που υφίσταται σε όλες τις τέχνες, σε όλη την καλλιτεχνική περιοχή, και με αυτό το νόημα διαπερνά και συνενώνει κάθε ξεχωριστό είδος τέχνης σ' αυτό το ενιαίο σύνολο που είναι η τέχνη ως «διακαλλιτεχνικότητα». Οι τέχνες συμπλέκονται και διαπλέκονται μεταξύ τους ως αδιαχώριστη ενότητα, επειδή όλες διακρίνονται από τον κοινό χαρακτήρα της γνώσης, τουλάχιστο και κατ' ελάχιστο ως δεξιοτεχνίας.

3. Πώς μπορεί να γίνει η διάχυση διακαλλιτεχνικής γνώσης μέσω ιστοσελίδας; Αυτό το ερώτημα φαίνεται να περιτεύει στις μέρες μας, αφού υπάρχει ήδη μια εκπληκτική ποσότητα καλλιτεχνημάτων μέσα στο διαδίκτυο, τα οποία μπορούν εύκολα να αναρτηθούν και ακόμα πιο εύκολα να μεταφορτωθούν και να γίνουν κτήμα του κάθε ακροδέκτη («τερματικού»). Εντούτοις είναι απαραίτητο να αποστασιοποιηθούμε εν μέρει από την καθημερινή χρησιμοποίηση του διαδικτύου, και να αναζητήσουμε κάποιες (όχι τεχνολογικές, αλλά οντολογικές) συνθήκες για τη δυνατότητα διάχυσης διακαλλιτεχνικής γνώσης².

Ακριβώς εξαιτίας της τεράστιας ποσότητας εύκολα προσβάσιμοι καλλιτεχνικού υλικού, ο δέκτης μπορεί να υποβιβαστεί σε άκριτο καταναλωτή ή κατά την κοινή έκφραση σε «παθητικό αποδέκτη». Και ποιος δεν μπαίνει σήμερα στον πειρασμό να ανασύρει με ένα απλό πάτημα κουμπιού κάποιες εικόνες ή ψηφιοποιημένους ζωγραφικούς πίνακες, κάποια τραγούδια ή κλασικά μουσικά κομμάτια, κάποια βιντεοκλίπς ή ολόκληρα κινηματογραφικά έργα, κάποια ποιητικά έργα ή ολόκληρα αφηγήματα κλπ. Αν παλαιότερα οι φιλότεχνοι ήταν αναγκασμένοι να πληρώνουν μεγάλα χρηματικά ποσά για να ταξιδέψουν στον τόπο ενός καλλιτεχνήματος ή να περιμένουν στην ουρά για την αγορά ενός εισιτηρίου για συναυλία ή θεατρική παράσταση, σήμερα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα καλλιτεχνήματα είναι αυτά που

¹ Θεόπη Παρισάκη: *Φιλοσοφία και τέχνη. Από την αντικειμενικότητα του ωραίου στην υποκειμενικότητα του γούστου*. «Ζήτρος», Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 17.

² Αυτές οι συνθήκες είναι οντολογικές, με το νόημα ότι επιχειρούν να χαρτογραφήσουν τα εννοιολογικά πλαίσια της σύγχρονης διάχυσης διακαλλιτεχνικής γνώσης. Είναι αναντίρρητο ότι παράλληλα με αυτά οφείλουν να διερευνηθούν τα κοινωνικά, ηθικά, ιδεολογικά κ.ά. πλαίσια – κάτι που δεν ανήκει στις δυνατότητες της παρούσας εισήγησης. Για μια κοινωνιολογική πλαισίωση της σύγχρονης τέχνης δες Βασίλης Φιοραβάντες 2000 και 1998.

περιμένουν να επιλεγούν και να γίνουν άμεσα προσιτά στην οθόνη μας. Αν παλαιότερα θεωρήθηκε εκπληκτικό επίτευγμα ο συνδυασμός μουσικής, θεατρικής, εικαστικής, υποκριτικής κλπ. τέχνης σε ένα «καθολικό καλλιτέχνημα» (Gesamtkunstwerk) όπως είναι η όπερα, σήμερα η συνύπαρξη αυτών των τεχνών αλλά επιπλέον και η κατ' οίκον αναπαραγωγή της θεωρείται κάτι αυτονόητο. Αλλά εξίσου εύλογοι είναι και οι κίνδυνοι που κρύβονται πίσω από αυτό το αυτονόητο. Ας δούμε, λοιπόν, πώς είναι δυνατό να τους αποφύγουμε σφιχτοκρατώντας κάποιες γενικές αρχές.

1^η αρχή: Η τέχνη ιδωμένη ως γνώση δεν έγκειται τόσο στη δεκτικότητα όσο στη δημιουργικότητα.

Αυτό σημαίνει ότι όσο καλλιτεχνικό υλικό και αν καταναλώσουμε, αυτή η πρόσληψη δεν συνεπιφέρει τη στοιχειωδώς απαιτούμενη επιδεξιότητα. Όσους ζωγραφικούς πίνακες και αν δω, δεν θα κατακτήσω τη ζωγραφική δεξιότητα αν δεν χρησιμοποιήσω πινέλο. Όση ποίηση και αν διαβάσω, δεν θα κατακτήσω την ποιητική δεξιότητα αν δεν γράψω. Η πρόσληψη και απόλαυση μιας καλλιτεχνικής παράδοσης είναι ασφαλώς αναγκαία, αλλά όχι επαρκής συνθήκη για την απόκτηση μιας αντίστοιχης δεξιότητας. Συνθηματικά ειπωμένο: Η δεκτικότητα δεν συνεπάγεται δεξιότητα.

Εάν θελήσουμε να περιγράψουμε τα χαρακτηριστικά της τέχνης ιδωμένης ως γνώσης, θα χρειαστεί να στραφούμε προς την έννοια της δημιουργικότητας. Αλλά τι σημαίνει δημιουργικότητα; Είναι αυτή η έννοια επακριβώς προσδιορίσιμη ή μήπως διαφεύγει από κάθε προσπάθεια προσδιορισμού; Αναφέρονται κάποιοι αξιοπρόσεκτοι «δείκτες δημιουργικότητας», που χρησιμεύουν στην αναγνώριση ενός δημιουργικού ανθρώπου: είναι η περιέργεια, η αναζήτηση διαφορετικών προσεγγίσεων, η ευαισθησία σε προβλήματα, η τάση για επαναπροσδιορισμό των πραγμάτων, η αίσθηση ενός αυτοκατευθυνόμενου εαυτού, η πρωτοτυπία και η διορατικότητα³. Σ' αυτό τον κατάλογο μπορούν να προστεθούν και άλλα στοιχεία ή να γίνει μια ανάλυση σε περισσότερα. Άλλωστε πρόκειται για μια προσωρινή χαρτογράφηση, αφού ούτε μπορεί να θεωρηθεί εξαντλητική ούτε να πιστοποιηθούν όλα αυτά τα στοιχεία σε κάθε δημιουργικό άτομο ή σε όλες τις φάσεις της ζωής του.

Θεωρώ αναντίρρητη και θεμελιώδη ιδιότητα του δημιουργικού ατόμου την τάση του να ξανοίγεται πρόθυμα στο καινούριο και στο απροσδόκητο. Εάν αυτή η τάση περιοριστεί σε ένα καθαρά θεωρητικό πεδίο, τότε πρόκειται γι' αυτό που οι αρχαίοι εντόπισαν ως «θαυμασμό» και ανήγαγαν σε βασικό προσόν και ξεκίνημα κάθε φιλοσοφικής διάνοιας. Αυτό υποδεικνύει ότι η καλλιτεχνική γνώση δεν βρίσκεται σε μακρινή απόσταση από τη φιλοσοφική γνώση, αλλά απαιτεί ένα αντίστοιχο μερίδιο στη δημιουργικότητα, η οποία μπορεί αναμφισβήτητα να εκδηλωθεί και με άλλους τρόπους – όχι μόνο καλλιτεχνικούς. Αλλά στην περιοχή της τέχνης είναι απαραίτητο να θυμόμαστε ότι η δημιουργικότητα δεν μπορεί να συνίσταται σε μια αλλεπάλληλη παραγωγή καλλιτεχνικών προϊόντων, αλλά σε μια απευθείας αντιμετώπιση του καινούριου και του απροσδόκητου, μια ριζοσπαστική ανακαίνιση του οικείου και μια αναθεμελίωσή του πάνω σε νέα θεμέλια.

Από αυτή την έννοια της δημιουργικότητας προκύπτει ως επακόλουθο ότι ολόκληρη η καλλιτεχνική παραγωγή οφείλει να παραμείνει στον αρχαιοελληνικό της ορισμό, ο οποίος την εξελάμβανε ως *ποίησις*, δηλαδή ως μετάβαση από το μη-είναι στο είναι. Εάν σε κάποιο έργο δεν ανιχνεύεται η δημιουργία εκ του μηδενός, τότε

³ Robert Schirrmacher 2008, σελ. 79. Η πρώτη καταγραφή ανήκει στον E. P. Torrance: *Guiding Creative Talent*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1962.

αυτό δεν μπορεί να αναγνωρίζεται ως πρωτότυπο έργο, δηλαδή ως αληθινό καλλιτέχνημα.

2^η αρχή: Το καλλιτεχνικό γίνεσθαι υπερέχει του αποτελέσματος, ή με άλλη έκφραση: η δημιουργία τέχνης υπερέχει του καλλιτεχνήματος.

Αυτό σημαίνει μια μεταβολή της παραδοσιακής αισθητικής συνήθειας, που επιχειρούσε να αντλήσει αισθητικές αρχές από τα καλλιτεχνήματα. Σίγουρα αυτό ήταν μια ορθή μέθοδος, αφού δεν επιδίωκε να επιβάλει στους καλλιτέχνες το πώς και το τι θα είναι το έργο τους. Στις μέρες μας μπορούμε να μιλάμε για μια βαθμιαία αποδόμηση του καλλιτεχνήματος, αφού αυτό δεν μπορεί πια να εκλαμβάνεται ως κάτι τελεσίδικο αλλά αποτελεί πρόκληση για νέες δημιουργικές πράξεις και για συνεχώς ανανεωόμενες ερμηνευτικές προτάσεις. Κάτω από αυτό το πρίσμα η ίδια η Αισθητική ως φιλοσοφική επιστήμη χρειάζεται να επικεντρωθεί στο καλλιτεχνικό γίνεσθαι και να μη θεωρεί ως ανώτατο επίτευγμα το καλλιτέχνημα. Η καλλιτεχνική δημιουργία και δημιουργικότητα αναλαμβάνει τώρα τα ηνία για μια οποιαδήποτε αισθητική εμβάθυνση. Στην έννοια της καλλιτεχνικής δημιουργίας συμπεριλαμβάνονται ασφαλώς και όλοι οι κοινωνικοί παράγοντες που συνδράμουν ή δυσχεραίνουν το έργο της.

3^η αρχή: Η διαδικτυακή ιστοσελίδα είναι ένας εξαιρετικός φορέας καλλιτεχνικής παραγωγής, διάχυσης και διαντίδρασης.

Αυτά που ειπώθηκαν παραπάνω σχετικά με τη διάδοση πληροφοριών μέσω διαδικτύου, χρειάζεται τώρα να τα δούμε συγκεκριμένα σε σχέση με την καλλιτεχνική διάδοση. Εδώ χρειάζεται να γίνουμε προσεκτικοί και όσον αφορά τους όρους που θα χρησιμοποιήσουμε. Μια πληροφορία μπορεί να «μεταδοθεί» από έναν αποστολέα σε ένα δέκτη, να προσληφθεί και να κατανοηθεί αυτούσια, έτσι ώστε ο δέκτης να καταστεί εξίσου πληροφορημένος με τον αποστολέα. Μπορεί όμως κάτι τέτοιο να ειπωθεί και για την καλλιτεχνική γνώση;

Αυτό που γίνεται ήδη κατά κόρον στις μέρες μας, επειδή είναι εύκολο και ασυλλόγιστο, είναι η μέσω διαδικτύου προσέγγιση καλλιτεχνικών προϊόντων. Μέσω του διαδικτύου μπορεί κανείς να προσλάβει μια τεράστια πληθώρα ζωγραφικών, γλυπτικών, αρχιτεκτονικών, μουσικών, ποιητικών, θεατρικών, κινηματογραφικών κ.ά. έργων. Αυτό είναι αναμφίβολο, έστω και αν η προσέγγιση δεν έχει την αμεσότητα που χαρακτηρίζει μια επίσκεψη σε ένα μουσείο ή σε μια γκαλερί, σε ένα θέατρο ή σε ένα κινηματογράφο, σε μια ποιητική ή γενικότερα λογοτεχνική εκδήλωση. Καλλιτεχνήματα που δεν φτιάχτηκαν για να μεταδοθούν μέσω μιας μικρής οθόνης, ασφαλώς και χάνουν κάτι από την πρωτοτυπία τους αν φτάσουν στον δέκτη διαμεσολαβημένα. Αλλά ακόμα και αν παραβλέψουμε αυτή την απώλεια, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι σήμερα δεν έχει τόση σημασία το πρωτότυπο όσο η πολυάριθμη αναπαραγωγή και μετάδοσή του, μπορούμε να μιλάμε για μια επαρκή πρόσληψη καλλιτεχνικής γνώσης;

Ακόμα μεγαλύτερος και από τον κίνδυνο, να χάσει κανείς την επαφή με τα πρωτότυπα καλλιτεχνήματα, είναι να μεταβληθεί σε παθητικό αποδέκτη μιας ποσοτικά τεράστιας καλλιτεχνικής παραγωγής. Οι ποσότητες καλλιτεχνικών προϊόντων, τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει ο σημερινός χρήστης του διαδικτύου, είναι πραγματικά τεράστιες. Εάν δίκαια διατυπώνεται η κριτική παρατήρηση, ότι ο φανατικός τηλεθεατής είναι σε μεγάλο βαθμό αποδέκτης ενός καταϊγισμού εικόνων και μηνυμάτων, που δυσκολεύεται να ταξινομήσει, να ελέγξει και να αποκαθάρει κριτικά, το ίδιο πρέπει να ειπωθεί για τον φανατικό δέκτη διαδικτυακού καλλιτεχνικού υλικού.

Αλλά ο ηλεκτρονικός υπολογιστής υπερέρχει της τηλεόρασης κατά το ότι είναι εξαιρετικά προκλητικός για προσωπική *ενεργοποίηση*, για χρονικά άνετη μελέτη του προσφερόμενου υλικού. Το να χρησιμοποιηθεί ένα τερματικό ως απλός μεταφορέας πληροφοριακού υλικού, είναι μια ελαχιστοποίηση των δυνατοτήτων του και μια παρεκτροπή των λειτουργιών του. Εδώ προέχει η λειτουργική ενεργοποίηση του ακροδέκτη, έτσι ώστε αυτός να καταστεί αυτό που πράγματι είναι: ένας *επεξεργαστής*. Να γιατί δεν ενδείκνυται να μιλάμε εδώ για απλή «μετάδοση» καλλιτεχνικών δεδομένων, αλλά για διάχυση και διαντίδραση⁴ με τρόπο τόσο ενιαίο, ώστε κάθε διάδοση αποζητά την ενεργό αντίδραση και κάθε δράση είναι αλληλένδετη με την ανταπόκριση.

Είναι κοινός τόπος ότι μια πληθώρα τεχνών εκμεταλλεύεται σήμερα τις προηγμένες τεχνολογικές ικανότητες του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Αναφέρω μόνο τις γνωστότερες: την ηλεκτρονική μουσική αφενός και τα ηλεκτρονικά εφέ αφετέρου, χωρίς τα οποία είναι πια αδιανόητη μια κινηματογραφική ταινία. Αλλά το διαδίκτυο προσφέρει κάτι περισσότερο, και μάλιστα σχεδόν για όλες τις οπτικές και ακουστικές τέχνες: προσφέρει την «ενεργό διάχυση», με το νόημα ότι αυτό που έκανε πρωτοτυπώντας πριν από μια τριακονταετία ο George Lucas με το *Star Wars* (1977) μπορεί σήμερα να το επαναλάβει στον υπολογιστή του κάθε ερασιτέχνης και μάλιστα έχοντας προσλάβει το πρωτότυπο ως πρόσφορο υλικό για επεξεργασία.

4^η αρχή: Η εδώ συζητούμενη διακαλλιτεχνικότητα συμπεριλαμβάνει τόσο τις παραδοσιακές μορφές τέχνης όσο και τις διαδικτυακές.

Με την ανακάλυψη ενός τόσο πρωτοποριακού μαζικού μέσου επικοινωνίας, όπως είναι το διαδίκτυο, ήταν φυσικό να προκύψουν και καλλιτεχνικές μορφές που θα χρησιμοποιούσαν τις τεχνολογικές κι επικοινωνιακές του δυνατότητες. Σήμερα καταγράφεται μια ολόκληρη σειρά από καλλιτεχνικές μορφές που σχετίζονται άμεσα με το διαδίκτυο, και μάλιστα δεν περιορίζονται στις ιστοσελίδες, αλλά επεκτείνονται στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, στα chat-rooms, στα διαντιδραστικά βίντεο ή ραδιοφωνικά έργα, στους εικονικούς κόσμους κλπ⁵. Οι τέχνες που καλλιεργούνται ή αναπτύσσονται έτσι, έχουν πάρει και ποικίλες ονομασίες: Net.art, Web art, net-based art, Internet art, digital art, tradigital art, cyberculture, net-poetry, virtual art κλπ.

Η άποψή μου είναι ότι όλα αυτά τα καινοφανή ρεύματα δεν πρέπει να τα δούμε ως ιδιότυπα και ενδεχομένως θνησιγενή καλλιτεχνικά πειράματα, αλλά ως δυνατότητες διεύρυνσης του καλλιτεχνικού ορίζοντα και αλληλοδιαπέρασης των καλλιτεχνικών μορφών. Θα ήταν εσφαλμένο να σκεφτούμε ότι τα νέα τεχνολογικά και επικοινωνιακά μέσα καταργούν τα παλιά, όπως θα ήταν ανόητο να ισχυριστούμε ότι τα νέα καλλιτεχνήματα καθιστούν τα παλιά παρωχημένα. Οι ζωγράφοι συνεχίζουν να εργάζονται με το παραδοσιακό πινέλο, ακόμα και αν οι ίδιοι κατά καιρούς ή κάποιοι ομότεχνοί τους χρησιμοποιούν το Photoshop. Και οι πιο προηγμένοι τεχνολογικά καλλιτέχνες θα έχουν πάντα κέρδος, εάν κατά διαστήματα επανέρχονται στις παραδοσιακές τέχνες και αντλούν από αυτές γνώση και έμπνευση. Η δυνατότητα διαπέρασης και συνεργασίας των τεχνών δεν αφορά μόνο τις τέχνες που βρίσκονται στο πιο πρόσφατο σκαλοπάτι της τεχνολογίας κι επικοινωνίας, αλλ' αφορά όλες όσες εμφανίστηκαν κατά καιρούς και κατά τόπους, ιδωμένες ως γόνιμους πειραματισμούς πάντοτε ικανούς να προσφέρουν καλλιτεχνική γνώση και αισθητική εμπειρία.

⁴ Η πρόθεση «διά» δηλώνει την απ' άκρου εις άκρο διαπέραση, δηλαδή την πολύπλευρη εξακτίωση, την αλληλεπίδραση και την υπέρβαση των ορίων και των φραγμών· κατ' επέκταση και την πολύπλευρη συνεργασία. Δες Γεώργιος Π. Μάρκου 1997, σελ. 238.

⁵ Wikipedia: Article "Internet art" (2010).

5^η αρχή: Ο άυλος χαρακτήρας της ιστοσελίδας και οι δυσσύληπτες επικοινωνιακές της δυνατότητες προκαθορίζουν αποφασιστικά τις διαδικτυακές τέχνες και τη νέα διακαλλιτεχνικότητα.

Είναι γνωστό ότι όλες οι τέχνες και όλα τα καλλιτεχνήματα σφραγίζονται ανέκαθεν από την ύλη στην οποία βασίζονται. Ύλη και τέχνη βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση, είτε πρόκειται για το μαρμάρινο υλικό ενός αγάλματος είτε για το ηχητικό υλικό της μουσικής ή για το λεκτικό-νοηματικό υλικό της λογοτεχνίας. Αλλά σε τι συνίσταται η ύλη μιας ιστοσελίδας; Εδώ δεν έχουμε απλώς κάτι άυλο, αλλά κάτι αέναα μεταμορφώσιμο. Ένα οποιοδήποτε σημείο μιας ιστοσελίδας μπορεί με ένα κλικ να μεταμορφωθεί σε μουσικό όργανο ή σε βιντεοταινία ή σε λογοτέχνημα ή σε θεατρική σκηνή κλπ. Σε οποιαδήποτε στιγμή μια ιστοσελίδα μπορεί να παραχωρήσει τη θέση της σε μιαν άλλη ή σε πολλές άλλες ιστοσελίδες. Μία και η αυτή ιστοσελίδα μπορεί να αλλάζει κατά βούληση περιεχόμενο κατά το μέτρο που είναι «δυναμική» και όχι «στατική». Αυτές οι ιδιότητες επαυξάνονται από το γεγονός ότι οι ιστοσελίδες μπορούν να διαβιβάζονται στιγμιαία σε έναν απεριόριστο αριθμό ακροδεκτών, όχι μόνο με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, αλλά επειδή η ίδια η ύπαρξή τους είναι αυτοστιγμεί προσιτή σε οποιονδήποτε ακροδέκτη.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα χαρακτηριστικά οφείλουμε να αποποιηθούμε κάθε ιδέα για ένα μοναδικό καλλιτεχνικό αντίτυπο ή για κάποια «πνευματικά δικαιώματα» (copyright). Οι δυνατότητες πολλαπλασιασμού, μετάπλασης και παραποίησης οποιουδήποτε διαδικτυακού καλλιτεχνήματος είναι απεριόριστες. Από τη στιγμή που κάτι ψηφιοποιείται, γίνεται κτήμα όλων και επιδεκτικό κάθε χρήσης ή κατάχρησης. Το πρόσωπο της Τζιοκόντα επιδέχεται οποιαδήποτε γκριμάτσα και η Αφροδίτη της Μήλου μπορεί να κάθε κάθε άσεμνη χειρονομία. Αυτές τις δυνατότητες οι σημερινοί και αυριανοί καλλιτέχνες δεν μπορούν παρά να τις λάβουν σοβαρά υπόψη τους. Αυτές ανήκουν ήδη στο καλλιτεχνικό λεξιλόγιο και δεν μπορούμε να τις παραβλέψουμε.

Βιβλιογραφία

1. Μάρκου, Γεώργιος Π.: *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ελληνική και διεθνής εμπειρία*. «Ηλεκτρονικές Τέχνες», Αθήνα 1997.
2. Παρισάκη, Θεόπη: *Φιλοσοφία και τέχνη. Από την αντικειμενικότητα του ωραίου στην υποκειμενικότητα του γούστου*. «Ζήτρος», Θεσσαλονίκη 2004.
3. Φιοραβάντες, Βασίλης: *Μοντερνισμός και κουλτούρα*. Β' έκδοση, «Παπαζήσης», Αθήνα 2000.
4. Φιοραβάντες, Βασίλης: *Κοινωνική αισθητική και διαπολιτισμικότητα*. Β' έκδοση, «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 1998.
5. Benjamin, Walter: *Δοκίμια για την τέχνη: Το έργο τέχνης στην εποχή της τεχνικής αναπαραγωγικότητάς του. Συνοπτική ιστορία της φωτογραφίας. Εντ. Φουξ, ο συλλέκτης και ο ιστορικός*. Μετάφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ. «Κάλβος», Αθήνα 1978.
6. Ippolito, John: "Ten Myths of Internet Art" (2002). In: <http://www.nydigitalsalon.org/10/essay.php?essay=6>.
7. Lyotard, Jean-François: *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*. Μετάφρ. Κωστής Παπαγιώργης. "Γνώση", Αθήνα 1988¹, 1993², 2008³.
8. Paul, Christiane: "Renderings of Digital Art" (2002). In: <http://www.nydigitalsalon.org/10/essay.php?essay=5>.
9. Schirrmacher, Robert: *Τέχνη και δημιουργική ανάπτυξη των παιδιών*. Μετάφρ. Ταλίν Γαζερίαν. 2^η έκδοση, «Ελλην», Αθήνα 2008.
10. Wikipedia: Article "Internet art" (2010). In: http://en.wikipedia.org/wiki/Internet_art.